

Természeti emlékek a Mecseken és környékén

Írta: Földváry Miksa.

A Balaton környékének természeti emlékeiről írt ismertetésem megjelenése óta tovább kutattam olyan nevezetességek, ritkaságok, különlegességek után, melyeknek természeti emlékként való fenntartása kívánatos; kerestem olyan területeket, melyek az ott élő állat- és növényvilág sajátos, vagy kiveszőfélben levő fajainak zavartalan fennmaradása és szaporodása érdekében őseredeti mivoltukban való fenntartása végett, mint természetvédelmi területek, rezervációk, nemzeti parkok kijelölhetőek volnának.

Be kell vallanom, hogy ebbeli kutatásaim igen lehangoló eredményűek. Minél tovább mentem, annál inkább kellett látnom és tapasztalnom, hogy ezen a téren is mily hihetetlenül, mily leverően szegények vagyunk.

Ha már a Yellowstone Nemzeti Parkhoz, a Yosemite Valley-hez, vagy akár az olasz Gran Paradiso-hoz, a svájci Nemzeti Parkhoz, a német Lüneburger Heide-hez, vagy az osztrák Alpesi Parkhoz hasonló nagykiterjedésű, megragadó természeti szépségekben bővelkedő, egész kis országszámba menő rezervációkat nem is tudunk kijelölni, mert ilyenekkel egyáltalán nem rendelkezünk, mégis tehetünk valamit, ami szegénységünkéből, kicsinységünkéből telik, de azt meg is kell cselekednünk!

Már hányszor volt szó a Kisbalatonnak a kiszárítástól való megóvásáról, az ott tenyésző egyetlen kócsagtelepünk és a sok egyéb vízi vad megmentése érdekében!

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat állást foglalt a tihanyi félszigetnek nemzeti parkká való nyilvánítása mellett.*

Hány felszólalás hangzott el a balatonmenti bazalthegye-
ken folyó bányászás ellen!

Ezideig látható eredmény nélkül.

Pedig ennyivel tartozunk a kultúrának, a magunk értékei
megbecsülésének. Ezt számon fogja kérni a jövő. Ennek elmu-
lasztásáért el fognak bennünket ítélni utódaink.

Bizonyára senki sem vonja kétségbe annak lehetőségét,
hogy az Alföldön akárhány sajátos talajösszetételű, érdekes
flórájú terület a legeltetéstől, esetleges műveléstől bizonyos ki-
terjedésben erre a célra elvonható.

Ott van Bátorliget.

Eredeti szikeseinkből szintén bőven telik.

Különleges élet van a futóhomokon is.

A dunántúli futóhomokos vidékről alább még meg-
emlékezem.

Ilyen természetvédelmi területek kijelölése és fenntartása
természetesen csakis törvényes rendelkezések alapján, az állam-
hatalom által lehetséges. Ennek megvalósításához elkerülhetet-
lenül szükséges a természetvédelmi törvény sürgős megalkotása
és életbeléptetése.

Nem lehet azonban mindent az államtól várni: az egyén-
nek is vannak kötelezettségei.

A természetvédelem mindenkitől kíván megértést. A maga
módja szerint mindenki tehet valamit.

A természet védelme megkívánja tehát, hogy annak a tör-
vényhozás által való rendezésén kívül egyrészt az arra hivatot-
tak nemes lelkesedéssel, szóval és írásban fáradtságot nem
kímélő apostolai legyenek a szent ügynek, másrészt a társada-
lom tanúsítson megértést, fogadja szívesen az ígéret és a cél
érdekében igyekezzék hathatósan közreműködni.

A Mecseken és környékén az alábbi természeti emlékek
volnának fenntartandók:

I. Védelmi területek.

1. *Mecsekalkjai gesztenyések.*

Amint általában, úgy természetesen a Mecseken és kör-
nyékén is egyes fák, növényfajok, ritka állatok, érdekes kép-

Pécs város gesztenyefaerdeje. (Földvály Miksa felv.)

zöldmények fenntartásával még nincsen a cél teljesen elérve; ezeket is kíméletben kell ugyan részesíteni, de jóval fontosab-
bak és tudományos szempontból is sokkal becsesebbek a külön-
féle ritkaságokat magában foglaló, kisebb-nagyobb rezervációk
kijelölése és fenntartása.

Ha már nagyméretű, öreg fákban, szép sziklákban, neve-
zetes geológiai képződményekben is szegény a Mecsek és kör-
nyéke, még inkább szűkölködik ez a vidék rezervációknak al-
kalmass nagyobb területekben s csupán az alábbiak kerülhetné-
nek szóba:

a) Pécs tj. sz. kir. város erdőbirtoka területén van a 4.0
kat. hold kiterjedésű „Gesztenyés” nevű zárt szelíd gesztenyefa-
állomány. A terület a Mecsek déli lejtőjén 280—300 méter ten-
gerszint feletti magasságban fekszik. Az állományt alkotó gesz-
tenyefák 16—22 méter magasak, átmérőjük 36—80 cm. A fák
gyümölcse Pécssett jól értékesíthető. Évenkénti terméshozam
mintegy 30 q gesztenye, melynek eladásából befolyó tiszta jö-
vedelem mintgy 400 pengő. Ujabban a fákon a paizstetű je-
lentkezett, mely azonban ezideig lényeges kárt nem okozott.

*Gesztenyefa Pécs-bányatelepen, a Dunagőzhajózási Társaság területén.
Alló alak: Raáb Gyula erdőmérnök.*

(Földvály Miksa felv.)

b) Közvetlenül a városi erdő határa mellett van az Első Dunagőzhajózási Társaságnak egy tisztás területe, az úgynevezett „Gesztenyész tető”, melyen néhány igen nagyméretű szelíd gesztenyefa áll. Ugyancsak az Első Dunagőzhajózási Társaság tulajdonában levő mintegy 50 kat. hold területen szórványosan még mintegy 150 darab idős szelíd gesztenyefa található, de már lakóházak között.

Ennek a területnek tengerszint feletti magassága 250—280 méter, fekvése D.—DK., talajának felső rétege különféle vas-

Az „Ezeréves gesztenyefa” Pécs-bányatelepen.
(Földvály Miksa felv.)

tagságban agyag, alatta részben szén, részben palarétegek, a legalsó rész pedig homokkő.

A nagyon terebélyes koronával bíró fák általában 90—120 cm mellmagassági átmérőjűek, mintegy 20 méter magasak. Átlagos koruk 300—400 év.

Kettő közülük feltűnő öreg és ennek megfelelően nagyméretű is. Az egyiknek kerülete a gyökérfőnél 10 méter, mellmagasságban 8.8 méter; átmérője 6.36 méter, illetve 5.60 méter. A törzs magassága 2.5 méter, a fa egész magassága 14 méter. Ennek a fának K. felé néző oldalán a törzs magasságáig

nagy üreg van, egyébként a fa egészséges és bőven terem. Célszerű volna a korhadás elkerülése végett ezt az üreget cementtel kitölteni és a csapadék behatolását megakadályozni. Megelégedéssel kell egyébként megállapítani, hogy a Dunagőzhajózási Társaság ápolja és kíméli a gesztenyefákat, sőt szaporítja is.

A másik öreg fa a híres „Ezeréves gesztenyefa”, mely a hozzája címzett vendéglő udvarán dicstelen környezetben, félre-eső hely szomszédságában áll és sajnos, ma már csonka törzs. Ez az „öreg” sorsa az életben.

Kiaszott ágait esdekelve nyújtja az ég felé, neki itt a földön nincs már becse. Hős-cincér álcája rágja elaggott testét, mely valaha virágot és gyümölcsöt termett.

Az itt említett gesztenyések régebben összefüggő nagyobb állományokat alkottak, melyek részint Pécs városának, részint egyes pécsi lakosok tulajdonában voltak. Minthogy azonban ezen a helyen a szén a felszínen volt termelhető, ezért a szénkaparó helyek folytonos terjeszkedésével a gesztenyések lassanként pusztulásnak indultak.

Elérkezett tehát az ideje annak, hogy a megmaradt fák megfelelő gondozásban részesüljenek és összefüggő gesztenyészterületek a lehetőség szerinti kiterjedésben minél előbb kijelöltessek.

c) Zengővárkony község határában van az előbbieknél természetvédelmi szempontból még értékesebb gesztenyészterület. Ez a terület Pécsvárad és Zengővárkony községek között a Mecsek-hegység keleti részén, annak legmagasabb pontját alkotó Zengő 682 m lábánál, lankás délkeleti oldalon, mintegy 370 méter tengerszint feletti magasságban fekszik. Talaja agyagos. Északról és nyugatról a szelek ellen védve van. Kiterjedése mintegy 50 kat. hold, mely egyes zengővárkonyi lakosok tulajdona, egymás között felosztva. A fák különböző korúak: egyéves ültetés-től kezdve egészen 400 éves korig. Nagybőre sarjeredetűek; kevés már a magról kelt. A terület egyénenként fel lévén osztva, természetesen minden birtokos siet a maga területén álló idősebb fákat kitermelni és értékesíteni, minél fogva az öregebb fák évről-évre rohamosan fogynak. Az általam talált friss vágású fák bütüjén 120, 170, 200, 240 stb. évgyűrűt olvastam meg.

Gesztenyész részlete Zengővárkony határában.

Ülő alak: Pintér Lajos erdőmérnök.

(Földvály Miksa felv.)

Néhány idősebb fa mérete a következő:

12 méter magas,	125 cm	átmérővel	mellmagasságban
15 méter magas,	135 cm	átmérővel	mellmagasságban
12 méter magas,	142 cm	átmérővel	mellmagasságban
13 méter magas,	128 cm	átmérővel	mellmagasságban

Sajnálatos körülmény az, mint említettem, hogy az öreg fák válogatás nélkül halálra vannak ítélve, holott ha sikerülne ezt az egész területet, mely lejtésénél, völgyeletekkel és árkokkal való szaggatott fekvésénél fogva állandó szántóföldi művelésre egyébként sem alkalmas, védelmi területnek nyilvánítani, akkor nemcsak a most meglevő állomány fennmaradása nem volna veszélyeztetve, hanem az új nemzedék megtelepülése és a Mecseken honos különleges virágok és rovarok itteni élete is biztosítva volna, az odvas fáokban pedig a cinkék hada és harkályok több faja találna barátságos otthonra.

d) Ezzel összefügg a pécsváradi m. kir. közalapítványi erdőhivatal felügyelete alatt álló s a m. kir. egyetemi alapítványi

uradalom tulajdonában levő zengővárkonyi 2.2 kat. hold gesztenyés, mely 2°—3° lejtéssel déli oldalon, 320 méter tengerszint feletti magasságban terül el. Talaja agyag. Ezt a területet övezi az imént leírt s zengővárkonyi magánbirtokosok tulajdonában levő gesztenyés. Az alapítványi uradalom ennek a területnek gesztenyetermelését és a fűhasználat jogát bérbeadja. Az egész két holdon ma már csak 90 darab 200—400 éves öreg és a pécsváradai erdőhivatal lelkes vezetőjének mintegy 18 éves új telepítése, összesen 32 darab fiatal fa található.

A legnagyobb fa magassága 19 méter, mellmagassági kerülete 410 cm, a többi fa magassága 10—16 méter, kerületük 230-tól 360 cm között váltakozik.

Ezeknek a fáknak egy része szintén már romlik, a legtöbbször csúcsa száradásnak indul, elemi csapások is sok kárt tesznek bennök. A legutóbb a pajzstetű is fellépett, mely a fiatal hajtásokat rongálta, a múlt évben azonban már kisebb mértékben volt észlelhető.

Ennek a területnek természeti emlékként való fenntartása alig ütközik nehézségbe, hisz alapítványi birtok, az általa nyújtotta fű- és gesztenyetermés értékesítéséből származó jövedelem pedig nem tehet ki számottevő összeget.

e) Pécsvárad és Hosszúhetény határában elterülő szőlőkben és gyümölcsösökben szórványosan és csoportosan találni ugyan még öreg fákat, azonban sem nagyobb állományok, sem feltűnő méretű idős egyedek már nincsenek, legalább is nem oly óriási példányok, amilyenekről a „Pesti Hírlap” 1907. évi július hó 7-én megjelent számában közölt cikk tesz említést, melynek szerzője a következőket írja: „A múlt század hatvanas éveiben (ha jól emlékszem 1864-ben) Pécsváradon tartózkodtam mint gyermek... Egyet megmérve, 16 lépés volt törzsének a kerülete, amiből következik, hogy átmérője legalább is 4 és fél lépés volt. Ezer év körül járt a koruk.”

f) Zengővárkonyi kertekben, továbbá a pécsi püspöki uradalom püspöknádasdi gyümölcsösében található még szép gesztenyefák. Az utóbbiak különböző méretűek és vegyes korúak. Összesen 29 darab idősebb szelídgesztenyefa áll ebben a kertben. Van köztük 15 m magas, 1 cm mellmagassági átmérőjű; több 80 cm átmérőjű fa; kettő pedig a következő méretekkel:

12 méter magas, 130 cm átmérővel, 320 cm kerülettel,

13 méter magas, 150 cm átmérővel, 426 cm kerülettel.

Ezeknek a fának fenntartása biztosítottnak látszik, tekintettel arra, hogy kötött birtokon állanak és gondozásban részesülnek.

2. A rigóci természetvédelmi liget.

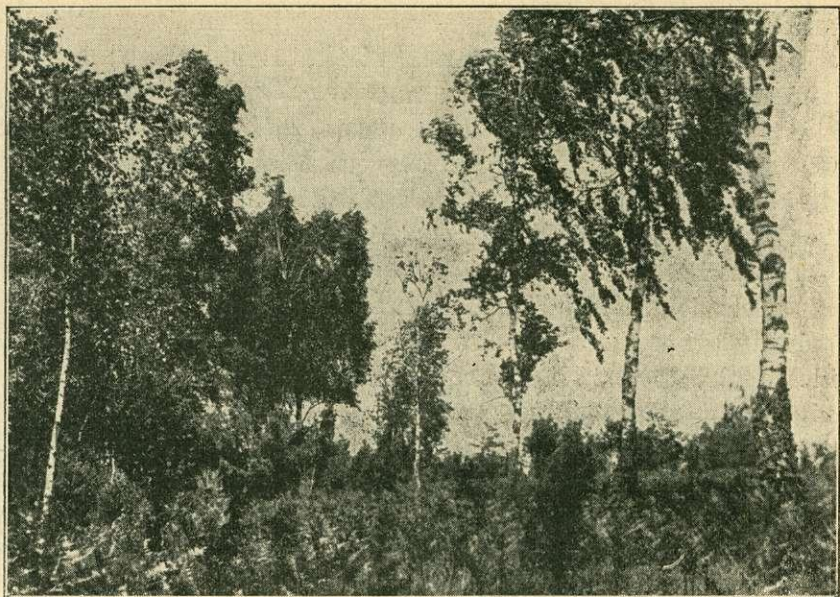
Mint természetvédelmi liget, egyelőre csak a képzeletben van meg, a valóságban azonban ott fekszik a Mecsek vidékén, a Dráva balpartja mellékén, a somogyi lapályon és napról-napra veszít őseredetiségéből, érdekességéből, holott a Lüneburger Heide mintájára s illetve ahhoz hasonló természetvédelmi rezervációt, ligetet itt Középrigóc, Darány körül is lehetne létesíteni.

A több mint 4000 kat. hold kiterjedésű Lüneburger Heide nagyságához mért ligetes nemzeti parknak ezen a vidéken való kijelölése a mai pénzviszonyok mellett aligha lehetséges nemcsak ilyen nagy terület vételárának hiánya miatt, hanem abból a szempontból sem, mert ha az állam ilyen jelentékeny nagyságú területet meg is vásárolna, abból bizonyos jövedelmet is kíván, már pedig a szűzi érintetlenségében meghagyandó, vagy legalább mai állapotában fenntartandó ligetnek mindennemű hasznosításáról le kellene mondani.

Mindazonáltal egy kisebb, néhány száz holdas területnek a „Jolda-erdő”-ből, a darányi „Nagyberek”-ből, illetve a Rigóc-patak körüli bármelyik égeres-nyíres erdőből való kihasítása a mai gazdasági helyzet mellett sem látszik kivihetetlennek, minek megvalósítása esetén egyrészt az ott tenyésző ritka növények volnának az enyészettől megmenthetők, másrészt végre nekünk is volna egy tudományos célt szolgáló nemzeti parkunk.

Treitz Péter szerint ennek a vidéknek a homokja mészben szegény, teljesen elütő természetű hazánk többi vidékén található homoktól és az északi német legelők (Heide) homokjához hasonlít.

Ugyanezt állapítja meg Boros Ádám dr. is s azt írja, hogy ez alatt a mészben szegény, üde homok alatt pontusi agyag van s így mivel az más összetételű, mint a Nagy Magyar Alföld

*A rigóci liget Antal-puszta mellett.
(Földvály Miksa felv.)*

homoktalaja, ezért flórája is eltér az Alföld flórájától és balti jellegű.

A darányi Nagyberék öreg borókabozótjaiban található őshonos balti vegetáció idővel átalakult nyíresekké.

Érdekesek a „Jolda-erdő” kerek kis lápjai, égerfaállománnyal, a fák tővéen öreg *Leucobryum*.

Részint az erdők kihasználása, részint a berkek legeltetése folytán ezen lápi erdők ősi növényzete kihalóban van. A lápok kiszáradnak. A Rigóc-patak vize még nem is oly régen malmot hajtott, ma már száraz a medre. Mindez a növényzetre is kihat. A *Sphagnetum* mindinkább ritkul s helyét a *Polytrichum* foglalja el.

Ez a délsomogyi flórávidék meglehetősen önállóságot mutatott eddig, mely a Morva lapályával és az északnémet vidékkel áll összeköttetésben, de közeli a hasonlatosság a Mecsek jellegzetes növényvilágához is.

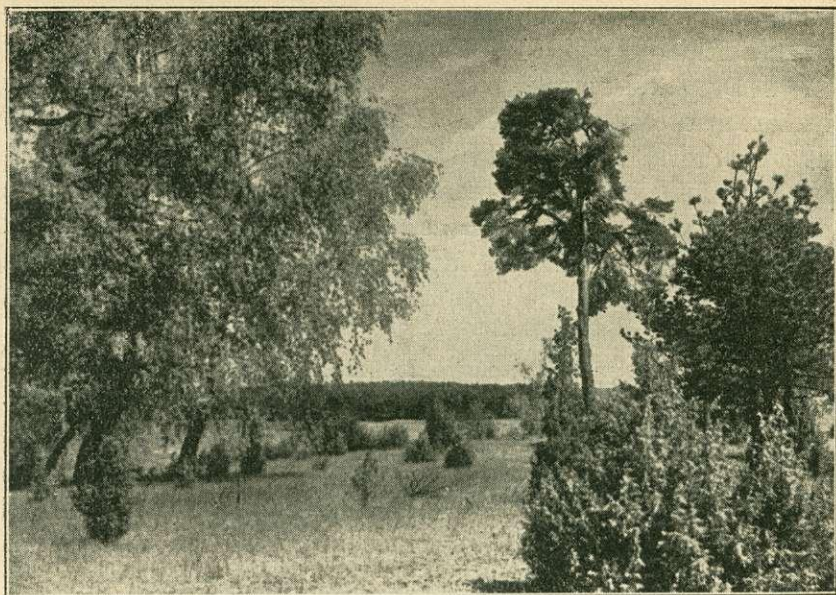
Az itteni égeres-nyíres erdők erdészeti jelentősége csekély, de a botanikus, főként pedig a festő, kifogyhatatlan

anyagra tesz szert a lápok süppedékes vidékén és a sötét borókával tarkított fehér nyíreszek változatos világában; a jövőben pedig ennek a területnek, mint természetvédelmi rezervációnak, mindennemű műveléstől, hasznosítástól való mentesítése és abból a rendes közlekedésnek teljes kizárása esetén az ornitológus, entomológus, általában a zoológus, valamint a talajtudós stb. fontos kutatásokat és sok tudományos megfigyelést végezhetne.

Tulajdonképpen három, egymástól eltérő táj volna egy természetvédelmi park keretébe foglalható, nevezetesen a berek, illetve lúp, továbbá a többé-kevésbé megkötött homokpusztaság és a borókás nyíres.

Ezek a természeti tájak az ember beavatkozása folytán, a berki erdők kihasználása, rétek alakítása és azok kaszálása, mértéktelen legeltetés, továbbá vízlevezető árkok létesítése következtében az őseredeti állapottól ma már lényegesen eltérnek, mindazonáltal megnyugvásul szolgál az a tapasztalati tény, hogy a lápokon az eredeti állapot csakhamar újból helyreáll abban az esetben, ha ezeket a területeket békében hagyják, azokat nem legeltetik, a rétet nem kaszálják, az árkokat nem tisztítják. Nemcsak a jellegzetes különféle lápi növények tenyészete volna ilyenformán biztosítva, hanem hova-hamar ellepné az árkok partjait és egyéb üdetalajú helyeket az égerfa is, mely itt, de Somogy megye egyéb nedves területein is, a Balatontól a Dráváig húzódó homokbucka-vonulatok közötti lapályokon és árkok mentén csodálatosan szép és gyors fejlődést mutat. A gyertyaegyes, szálas, hosszúnövésű égerállományok tekintélyes értéket képviselnek és fatömegük megfelelő méreten felül nagy keresletnek örvend. Ez a körülmény jelen esetben nem játszik ugyan szerepet, hisz' a védelmi területeken tenyésző égeresek rendszeres kihasználására nem kerülhet a sor, azonban annál inkább fontos ez a megállapítás a tudományos kutatás szempontjából, mert az ezen a helyen létesülő és érintetlenül hagyott fatenyészet aljanövényzetével együtt alkalmat és módot fog nyújtani érdekes megfigyelésekre és hasznos következtésekre.

Mivel ezeknek a lápi erdőknek ősi flórája a mostani gazdálkodás mellett hovatovább teljesen eltűnnék, ha erőteljesen

*Mecsek környéke. Futóhomok-vidék Középrigócon, borókával és nyírrel.
(Földvály Miksa felv.)*

végrehajtanák a kiszáritást és minhog y ezeknek a lápoknak fenntartása a tudomány érdekében kívánatos, a jövő nemzedékkel szemben pedig kötelességünk: egyszerűen és elsősorban a víz levezetését kell megszüntetni, legalább a Rigóc-patak mentén.

Nem tételezhető fel, hogy ezáltal nagyobb kiterjedésű, rendszeres mezőgazdasági művelés alatt álló földterület elposványosodnék; ha ennek veszedelme mégis mutatkoznék, a veszélyeztetett részek árkok segítségével vízteleníthetők.

A természetvédelmi szempontból szóba jöhető terület kijelölése során, mely eljárás a vidéknek tüzetes bejárását és alapos körületekintést igényel, az utóbb említett esetleges veszedelemnek miként való elhárítására nézve is meg lehet tenni a szükségesnek mutakozó óvintézkedéseket.

Nem kell külön hangsúlyozni, hog y ezeken az örök időkre fenntartandó lápokon a most napról napra fogyó és hontalanná váló vízimadárvilág biztos, nyugodt otthonra találna, vagyis ez a hely egyben valóságos madárvédelmi park volna és a nagy

természet féltve őrzött más gyermekei, az állatvilág mindinkább ritkuló egyéb fajai is békés tanyára találnának.

A Dunántúl némely, még meglévő mocsaras helyein eléggé gyakori a mocsári teknősbéka (*Emys orbicularis*). A bolhási kis tavakban, továbbá Rigóc vidékén, a Darány melletti Nagyberekben és a Jolda-erdőben magam is találtam. Mivel ennek az állatnak az élete szintén a vízhez van kötve, joggal kell attól tartani, hogy a mocsarak, lápok kiszáritásával előbb-utóbb a mocsári teknősbéka teljesen kipusztulna, míg a „rigóci liget”-ben ez is nyugodtan élhetne.

Amint már említettem, a középrigóci vasúti állomás közelében fekvő homokpusztából kihasítandó védelmi terület a Lüneburger Heide-hez hasonlít.

Dr. C. A. Weber szerint a Heide szóval Németország más és más vidékén egymástól sokban meglehetősen elütő természeti alakulatokat illetnek. Míg Németország északnyugati részén az Erica-félékkel sűrűn borított hepehupás homokvidéket nevezik Heide-nek, addig az északkeleti részeken a ritkás, tisztásokkal tarkított erdőkre is ez az elnevezés használatos, a délnémetek pedig Heide alatt az elrontott, elhanyagolt legelőket értik.

Az északnyugati Heide-k Calluna- és Erica-birodalma volt a világháborúban hősi halált halt kiváló írónak és költőnek, Hermann Löns-nek, legkedvesebb kiránduló- és vadászó-helye és csaknem összes műveinek tárgya vagy kerete.

A Lüneburger Heide tarka világa ihlette meg őt, ezt énekelte meg, ide vágyott vissza szüntelenül és ez emelte őt a legnevesebb német írók és költők sorába.

Idővel azonban ezeken a Heide-ken szórványosan és csoportosan megtelepült a boróka, nyír, nyár és erdei fenyő, elannyira, hogy a Lüneburger Heide egyes részeit a teljes beerdősüléstől s így a Heide-jelleg elvesztésétől most már szinte féltik is.

Rigóc körül a legelőszerű kopasz, homokbuckás terepen kívül bőven található és jellegzetes a sűrű borókával alánőtt ritkás nyíres. Az üdetalajú helyeken a nyír égerrel elegyül, míg a nedves részeket teljesen az éger foglalja el.

Botanikai szempontból Boros Ádám dr.-nak a Magyar Botanikai Lapok-ban közzétett ismertetései szerint legérdekesebbek a Nagybereknek lápos erdőrészelei és a Rigóc-patak melletti

*A rigóci liget. Futóhomokos vidék páfránnyal, nyírral és borókával.
(Földvály Miksa felv.)*

mocsaras vidék, mely jellegzetes alacsonyvidéki termőhelye a tőzegmohának és kísérőinek.

Ennek a ligetnek, mint természetvédelmi parknak, kijelölését és illetve az eltérő tájaknak egybefoglalását a több irányból ide, mint csomópontba összefutó vasúti vonalak némileg megnehezítik ugyan, ezzel szemben azonban előnyös a fekvése abból a szempontból, hogy községek, lakott helyek távolabb esnek tőle, minélfogva a sűrűbb zavartatástól nem kellene tartani.

Mielőbbi kijelölése igen kívánatos volna, mielőtt még érdekes flórája és faunája áldozatul esik az úgynevezett kultúrának s akkor remélhető, hogy évek múltán nemcsak a botanikus és ornitológus fog a rigóci ligetben eredményes kutatómunkát végezni, hanem a festőművész is bőséges motivumot talál abban, sőt talán ennek a helynek is lesz oly megihletett költője, mint a Lüneburger Heide szerelmese, Hermann Löns.

(Folytatjuk.)